

PORTRETUL UNEI ÎNVĂȚĂTOARE DIN SOCIETATEA NĂSĂUDEANĂ DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX. VIRGINIA GRIVASE (1883-1950)

Claudia Septimia Sabău*

Abstract: *The teacher Virginia Grivase (1883-1950) is a special figure in the circles of intellectuals in Năsăud, at the beginning of the 20th century. After having completed her studies in Năsăud, and continued in Dej and Blaj, she was a teacher at the school in Tiha Bârgăului and Nepos (currently villages in Bistrița-Năsăud County) for more than two decades. Documents from her personal collection, kept at the Bistrița-Năsăud County National Archives Service, but also from other funds and collections, as well as her literary activity (poems and essays published in magazines) prove that Virginia Grivase was not just a teacher. The friendly relationship with the writer Liviu Rebreanu and her personification in the novel „Ion” under the pseudonym Virginia Gherman confirms the above statement.*

This study has a double aim. On the one hand, by reconstructing the biography of this „forgotten writer”, as Teodor Tanco names her, we aim to present some aspects regarding the place, role and status of the educated woman in the society of Năsăud at the beginning of the 20th century. On the other hand, we aim to find the answer to the following question: was Virginia Grivase the prototype of the Romanian woman from Transylvania, emancipated through education, or not?

Keywords: Transylvanian women, emancipation, writers, women’s education, Năsăud area.

Introducere

La începutul secolului XX în spațiul public transilvănean se intensifică dezbaterile cu privire la educația, rolul și gradul de implicare al femeilor în societate, mai ales din punct de vedere cultural și educațional. Ne referim la o societate în care apanajul vieții politice și sociale revenea în exclusivitate bărbatului. Conform opiniei istoricului Simona Nicoară, tradiția legislativă, laică și ecleziastică din Transilvania „plasa condiția femeii într-un raport specific cu bărbatul”, ca entități complementare, dar rolul și responsabilitățile bărbatului erau superioare în plan familial și social¹.

Dacă până la începutul secolului menționat, rolul prioritar al femeilor s-a redus la perimetrul casnic, la menirea de a fi bune soții și mame, timid, dar hotărât, femeile transilvănene încep să iasă din această „zonă de confort” dorindu-și să se afirme și pe plan social. În anul 1905, în editorialul primului număr al publicației „Revista Noastră”, Constanța Hodoș, cea care va conduce destinele revistei, accentuează ideea că „pretutindeni” rolul pe care femeia îl are „la opera obștească de propășire culturală” devine tot mai important de la o zi la alta, femeile aducându-și contribuții valoroase în domeniul literelor, artelor, dar și în domeniul „problemelor sufletești” și de educație².

* Documentarist, dr., Muzeul de Istorie al UBB (Direcția Patrimoniu Cultural Universitar) și Centrul de Cercetare pentru Identități Teritoriale și Dezvoltare (ITD), Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; e-mail: claudia.sabau@ubbcluj.ro.

¹ Simona Nicoară, *Militantismul național, social și cultural al femeilor ardeleni în secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, „Caiete de antropologie istorică”, anul XV, nr. 1-2 (28-29), ianuarie-decembrie 2016, p. 16.

² Constanța Hodoș, *Primul cuvânt*, „Revista noastră”, an I, nr. 1, 15 martie 1905, p. 1.

Printre femeile transilvănene de la începutul secolului XX care și-au câștigat independența financiară și și-au depășit limitele stricte ale pregătirii profesionale se numără și Virginia Grivase. A fost învățătoarea și poeta care i-a inspirat lui Liviu Rebreanu personajul Virginia Gherman din romanul „Ion”. Între celebrul scriitor și Virginia s-a legat o frumoasă prietenie în perioada în care Liviu Rebreanu a fost notar la Nepos, în anul 1909, iar aceasta era învățătoare la școala din aceeași localitate. Momentul întâlnirii celor doi poate fi reconstituit pe baza scenei descrise în paginile romanului: „Tocmai peste o săptămână făcu cunoștință cu învățătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere școlară. [...] Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte și devotată învățământului [...]. Era de vreo douăzeci și cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi ședea bine. Avea niște ochi mari viștiori și o gură mică cu un zâmbet fermecător”³.

Foto nr. 1.

Virginia Grivase (3 noiembrie 1905).

Sursa: SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 2.

Virginia nu a fost doar „personaj de roman”. A scris materiale cu caracter educațional, piese de teatru și recenzii ale unor cărți pedagogice. Acestea au fost publicate parțial în epocă, parțial în zilele noastre⁴. A rămas cunoscută și sub sintagma de „învățătoarea poetă” (Teodor Tanco), fiind autoarea unor sonete publicate în reviste din Transilvania și din România în primul deceniu al secolului XX. Era o femeie cultă, care scria și citea, fiind la curent atât cu ultimele apariții din domeniul pedagogiei, cât și cu articolele de specialitate publicate în presa din epocă. Știm cu certitudine că în anul 1912 citea revista „Cosânzeana”, dovadă în acest

³ Liviu Rebreanu, *Ion*, București, Edit. Eminescu, 1980, p. 270.

⁴ Fragmente din două lucrări semnate de Virginia Grivase, *Creșterea copiilor. Vorbe și îndemnuri țăranilor noastre și Orfanii. Piesă teatrală pentru copii – traducere după G. Pásztor și localizată pentru recerințele satelor noastre*, au fost publicate în vol. *Războiul din spatele tranșeelor. Contribuții documentare referitoare la județul Bistrița-Năsăud*, ediție îngrijită și note de Adrian Onofreiu, Cornelia Vlașin, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2017, p. 294-303.

sens fiind menționarea numelui său printre cititoarele care dezlegaseră „ghicitura [ghicitoarea, n.n.]” publicată în numărul anterior⁵.

Virginia Grivase a lăsat în urmă o operă prea puțin cunoscută și studiată, încercările de reconstituire ale biografiei acesteia fiind incomplete și, pe alocuri, inexacte. Teodor Tanco a fost primul autor interesat de personalitatea Virginiei Grivase, realizându-i un succint medalion biografic în volumul II al lucrării *Virtus Romana Rediviva*, publicată în anul 1974⁶. Un sfert de secol mai târziu, în anul 1998, numele Virginiei Grivase este menționat de același autor în cuprinsul *Dicționarului literar al județului Bistrița-Năsăud 1639-1997. Autori - publicații - societăți*. Lucrarea nu oferă informații suplimentare, fiind republicate, într-o formă sintetizată, datele cuprinse în volumul menționat anterior⁷.

După anul 1998, însemnările despre viața și activitatea Virginiei Grivase apar în cuprinsul unor dicționare⁸, al unor lucrări cu caracter monografic dedicate localității Nepos⁹ și al unor articole de presă publicate în ziarele din județul Bistrița-Năsăud¹⁰. Elementul comun al acestora este faptul că preiau aproape în totalitate informațiile cuprinse în cele două lucrări semnate de Teodor Tanco, fără a aduce prea multe elemente de noutate. În cazul informațiilor suplimentare nu sunt precizate sursele de proveniență sau sunt menționate la modul general, fiind aproape imposibil de verificat veridicitatea acestora. O parte dintre poeziile învățătoarei au fost republicate de către Dumitru Popițan, fără ca acesta să menționeze de unde a preluat creațiile și care a fost sursa inițială de publicare, ceea ce ne ridică semne de întrebare în legătură cu etica demersului autorului¹¹.

Surse și metodologie

⁵ „Cosânzeana”, nr. 18, an II, 5 mai 1912, p. 240.

⁶ Teodor Tanco, *Jumătatea de viață a Virginiei Grivase*, în vol. *Virtus Romana Rediviva*, vol. II. *Urme peste veacuri*, Bistrița, 1974, p. 280-282.

⁷ Idem, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud. Autori – publicații – societăți*, Cluj-Napoca, Edit. Virtus Romana Rediviva, 1998, p. 176-177.

⁸ Ioan I. Bureacă, *Spiritualitate nășăudeană bistrițeană*, Bistrița, Edit. Mesagerul, 2004, p. 267; Ioan Seni, *Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud*, Vol. I: *Țara Năsăudului*, Cluj-Napoca, Edit. Napoca Star, p. 166.

⁹ Mircea Daroși, *Nepos – vatră de legendă*, ediția I, Cluj-Napoca, Edit. Ecu Transilvan, 2004, p. 263-265.

¹⁰ Mircea Daroși publică pe parcursul mai multor ani o serie de articole de ziar dedicate, integral sau parțial, Virginiei Grivase, așa cum se poate observa în continuare în această notă de subsol. Informațiile din cuprinsul articolelor se repetă aproape identic, autorul schimbând doar ziarul în care publică și data publicării. Vezi, *Satul Nepos în opera lui Liviu Rebreanu*, „Răsunetul”, joi 27 noiembrie 2014; Idem, *Învățătoarea Virginia Grivase – prototipul Virginiei Gherman din romanul „Ion”*, „Răsunetul”, 14 septembrie 2015 (link: <https://bistritanews.ro/index.php?mod=article&cat=5&article=16143>, accesat în 11 octombrie 2021, ora 19); Idem, *Învățătoarea Virginia Grivase – prototipul Virginiei Gherman din romanul „Ion”*, „Cuibul visurilor”, an XIX, nr. 5 (116), octombrie 2015, p. 5; Idem, *Inflexiuni toponimice în opera lui Liviu Rebreanu*, „Răsunetul”, 9 martie 2019, (link: <https://rasunetul.ro/inflexiuni-toponimice-opera-lui-liviu-rebreanu> accesat în 11 octombrie 2021, ora 22:03); Idem, *Inflexiuni toponimice în opera lui Liviu Rebreanu*, „Luceafărul”, an XI, nr. 9 (129), septembrie 2019, (link: <https://luceafarul.net/inflexiuni-toponimice-in-opera-lui-liviu-rebreanu>, accesat în 11 octombrie 2021, ora 19:30); Idem, *Virginia Grivase – prototipul Virginiei Gherman din romanul „Ion”*, „Răsunetul”, luni, 15 noiembrie 2021, p. 5 (link: <https://rasunetul.ro/virginia-grivase-prototipul-virginiei-gherman-din-ro-manul-ion>, accesat în 23 martie 2022, ora 13:30).

¹¹ Dumitru Popițan, *15 condeieri neposeni*, Bistrița, Edit. Karuna, 2010, p. 8-19; Idem, *Elogii*, Bistrița, Edit. Karuna, 2014, p. 6-7.

Punctul de plecare pentru realizarea acestei cercetări exploratorii de identificare și de configurare a prototipului femeii născute educate, dornică de afirmare și de emancipare la începutul secolului XX, au fost informațiile publicate de Teodor Tanco. Pentru a contura profilul uman și profesional al Virginiei Grivase, folosind prioritar metode de cercetare calitative (analiza de discurs și analiza de conținut), am coroborat informații din mai multe surse inedite (documente de arhivă, corespondență) și edite (dicționare, articole de presă, memorialistică, jurnale etc.). Principala categorie de izvoare folosite sunt cele documentare (manuscrite, acte personale și școlare, scrisori etc.) păstrate la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud în fondul „Virginia Grivase” (1869-1934). Alături de acestea am făcut apel la fotografiile păstrate în fondul menționat anterior și în *Arhiva de fotografii* a Muzeului Grăniceresc Năsăudean. Pentru reconstituirea parcursului ei școlar am consultat documentele din dosarul de bursă aflat în fondul „Administrația fondurilor grănicerești născute” păstrat tot la Arhiva din Bistrița. Aceasta a beneficiat de bursă din partea fondurilor grănicerești în intervalul 1895-1899¹². O ultimă categorie de surse avute în vedere au fost revistele din epocă, în care a publicat poezii (sonete) și materiale cu caracter educațional/pedagogic.

Copilăria și educația

Virginia Grivase s-a născut în data de 15 ianuarie 1883, la Năsăud (Comitatul Bistrița-Năsăud) și s-a stins din viață, tot la Năsăud (jud. Bistrița-Năsăud), la 1 martie 1950. A fost fiica cea mai mare dintre cei cinci copii ai învățătorului Clement Grivase (1855-1918), originar din Nepos.

Din cuprinsul câtorva pagini autobiografice redactate de Virginia în partea a doua a vieții aflăm că nu a fost un copil dorit, deoarece

mama în vârstă de doar 17 ani nu era pregătită pentru experiența maternității. Se pare că părinții și bunica (din partea tatălui) bolnavă de astm – despre a cărei suferință vorbește destul de mult – au îndrăgit-o mai mult pe sora care s-a născut la scurtă vreme după ea. Virginia a fost o fire bolnăvicioasă, descriindu-se în copilărie ca „fiind dotată de Dumnezeu cu o fire

Foto nr. 2.

Familia învățătorului Clement Grivase (1907).

Sursa: SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 2.

¹² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud [infra: SJANBN], Fond *Administrația fondurilor grănicerești născute*, pachet CLII, nr. 1580 („Burse școlare pentru Grivase Virginia din Năsăud – Preparandie, pe anii 1895-1899”).

nespus de miloasă, sensibil compătimitoare pentru ori ce suferință a de-aproapelui – cu atât mai vărtos pentru durerile fizice și necazurile iubitorilor mei părinți ori bunică și surori, căci fratele mi l-a dat Dumnezeu abia târziu [...]”¹³.

Parcursul ei școlar poate fi reconstituit cu acuratețe pe baza documentelor păstrate în dosarul de bursă. Bursele școlare acordate de Fondurile grănicerești năsăudene, începând din cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au oferit unui număr însemnat de elevi proveniți din familii cu descendență grănicerească, oportunitatea de a urma cursuri de învățământ mediu și superior¹⁴. A fost și cazul Virginiei Grivase, care a beneficiat neîntrerupt de bursă de studii, inițial în valoare de 100 de florini, ulterior de 120 de florini, în anii de școlarizare 1895-1899.

După ce a absolvit cele 6 clase ale „Școlii fundațională poporală elementară de fete”¹⁵ din Năsăud, din anul școlar 1894/1895 s-a înscris în clasa a III-a la *Școala civilă de fete din Dej*. Aici a studiat timp de doi ani. În primul an, în calitate de elevă „privatistă”¹⁶ (1894/1895), iar în al doilea, ca „școlăriță ordinară” (1895/1896)¹⁷.

Prima solicitare de bursă pentru Virginia Grivase datează din august 1895 și a fost înaintată de către Clement Grivase. În conținut se menționează că Virginia absolvise șase clase la școala din Năsăud și pentru că în localitate nu era o școală superioară pentru fete, tatăl a fost nevoit să o înscrie în clasa a III-a la *Școala civilă de fete din Dej*. Argumentul invocat pentru continuarea instrucției era dorința de a o pregăti pentru „una din carierele prescrise pentru muieri prin legile existente ca d.e. învățătoare, instructoare de azile, cursuri de telegrafie etc. etc.”¹⁸. Pentru că era un învățător modest, cu o familie numeroasă, nu își permitea să o întrețină la școală, costurile fiind estimate în jur de 16-20 de florini pe lună. Din acest motiv solicită Administrației fondurilor o bursă de 150 de florini pentru anul școlar 1895/1896¹⁹. I s-a aprobat doar un ajutor de 100 de florini, plătit în două rate: 50 de florini la începerea anului școlar și 50 după susținerea cu succes a examenelor la final de an²⁰.

¹³ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (4), filele 3-4.

¹⁴ Despre fondurile grănicerești năsăudene și bursele acordate de acestea amintim, selectiv: Lazăr Ureche, *Crearea și evoluția fondurilor grănicerești năsăudene*, „Revista Bistriței”, 10-11, 1996-1997, p. 141-163; Idem, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Edit. Presa Universitară Clujeană, 2001; Adrian Onofreiu, *Bursieri ai fondurilor grănicerești din Rodna*, „Cetatea Rodnei”, 8, 2011, 17, p. 8-9; Cornelia-Nicoleta Vlașin, *Bursele acordate de Fondurile năsăudene între anii 1861-1948*, „Revista Bistriței”, 29, 2015, p. 176-183; Eadem, *Fondurile grănicerești năsăudene și formarea elitelor românești din Țara Năsăudului*, „Revista Bistriței”, 30-31, 2016-2017, p. 179-193; Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Bursierii Fondurilor școlare și de stipendii grănicerești de la Năsăud în centrul universitar din Budapesta între 1861-1918*, în „Simpozion. Comunicările celui de al XXIII-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria (Giula, 23-24 noiembrie 2013)”, 2014, p. 46-75.

¹⁵ Denumirea școlii este cea menționată în „Testimoniul școlastic” primit de Virginia Grivase în 5 iulie 1894, vezi SJANBN, Fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, pachet CLII/1580, fila 4.

¹⁶ Elev/ă care se pregătea în particular și susținea doar examenele la instituția de stat unde era înmatriculat/ă.

¹⁷ SJANBN, Fond *Administrația fondurilor grănicerești năsăudene*, pachet CLII/1580, fila 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, fila 1 verso.

²⁰ *Ibidem*, fila 9 verso.

În 9 august 1896 Clement Grivase reînnoiește cererea de bursă și pentru anul școlar următor. Specifică în document că după absolvirea celor două clase de la școala din Dej, Virginia se va orienta spre o școală superioară pentru a se perfecționa în limbile maghiară și germană. Conform textului solicitării, după împlinirea vârstei adecvate, Virginia urma să se pregătească mai departe pentru cariera de învățătoare sau de „crescătoare de azile”. „Suplica” [cererea, n.n.] a fost aprobată²¹ și, într-adevăr, cu începutul anului școlar 1896-1897, Virginia Grivase a fost admisă în anul I de studiu la Preparandia greco-catolică din Blaj (sau Institutul Pedagogic greco-catolic)²² cu statut de elevă „privatistă”.

A urmat cursurile preparandiale timp de trei ani, până în anul 1899. În 8 august 1899 adresează Administrației fondurilor grănicerești năsăudene o cerere de ajutor financiar, din conținutul căreia rezultă dificultățile materiale cu care se confrunta o tânără după finalizarea studiilor²³. Virginia argumentează că, spre deosebire de absolventele cursurilor preparandiilor regale de stat, care după patru ani de școlarizare intrau în posesia diplomelor de învățătoare, absolventele preparandiilor confesionale – asemenea celei de la Blaj – erau obligate ca pentru obținerea diplomei, după finalizarea celor trei ani de studiu teoretic, să realizeze și un an de studiu practic. În anul respectiv nu puteau ocupa definitiv un post vacant și nu puteau fi remunerate cu salariu integral. Realizarea anului de practică la o școală, pregătirea pentru examenul final în vederea obținerii diplomei de învățătoare, călătoriile pentru depunerea actelor și taxele de examen presupuneau cheltuieli foarte mari, greu de acoperit. În ciuda argumentelor enumerate mai sus, cererea Virginiei a fost respinsă.

Am regăsit frânturi memorialistice despre perioada în care a fost elevă a Institutului pedagogic din Blaj în cuprinsul unui articol publicat în ziarul „Drapelul” din Lugoj în 24 septembrie 1918²⁴. Materialul se numește „Silviei ...” și este scris în memoria unei foste colege de la Preparandie, decedată în perioada respectivă. Printre altele, Virginia evocă chipurile unora dintre profesori pe care îi numește „adevărați maestri în arta educației”. Pe directorul George Muntean îl descrie ca având vorba domoală și chipul „alb și blajin” ca al unui sfânt dintr-o „icoană veche”, iar pe dr. Ioan Rațiu ca fiind o persoană entuziastă ale cărui lecții erau „adevărată elevație sufletească” pentru eleve²⁵.

Descrie plastic momentul finalizării cursurilor, al despărțirii de școală și al asumării meseriei alese: „Vâltoarea vieții ne-a aruncat pe fiecare la locul designat de soartă. Am muncit fiecare în colțul acela tănuit de țară, am muncit ani de-a rândul fără preget și odihnă. Unele apucaseră alte drumuri – ce duc la fericire; noi însă nu ne-am abătut din calea idealului de odinioară”²⁶. Meditează asupra profesiei de învățător considerând că misiunea asumată de cei care o practică din pasiune este una grea, deoarece fac „apostolat din chemare și nu muncesc numai pentru un codru de pâine”²⁷.

²¹ *Ibidem*, fila 11.

²² *Ibidem*, fila 16.

²³ *Ibidem*, filele 43-44.

²⁴ Respectivul articol l-am consultat sub formă de manuscris la SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, fascicula 8 (4), filele 5-6.

²⁵ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, fascicula 8 (4), fila 5.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, fila 6.

Cariera didactică și activitatea în cadrul Reuniunii „Mariana” a învățătorilor greco-catolici din ținutul năsăudean

Virginia Grivase se situează în categoria dascălilor care au practicat această meserie cu pasiune și abnegație, vreme de 20 de ani. Din 1899 până în 1907, a fost învățătoare la școala din Tiha Bârgăului, iar din 1907 până în 1919, la școala din Nepos. A fost perioada ei cea mai prolifică, atât din punct de vedere profesional, cât și al creațiilor literare și al articolelor pedagogice publicate în revistele vremii, după cum vom vedea în partea finală a studiului.

În ciuda răspunsului negativ al Administrației fondurilor grănicerești năsădene la solicitarea de ajutor financiar înaintată de Virginia în august 1899, lucrurile s-au așezat pe un făgaș pozitiv pentru tânăra învățătoare. Conform deciziei vicarului Rodnei, Ioan Pop, (care avea și calitatea de inspector școlar districtual), din data de 31 octombrie 1899, absolventa celor trei ani de preparandie a fost numită învățătoare „provizorie” la școala confesională greco-catolică din Tiha Bârgăului²⁸. A îndeplinit anul de practică (1899/1900) aici, fiind remunerată cu un salariu anual de 300 de florini „solvibili în rate lunare anticipative”²⁹. Din conținutul „Atestatului oficios”, eliberat în 21 mai 1900 de preotul Ioan Dologa, în calitate de președinte al „Senatului școlastic confesional greco-catolic”, aflăm că pe parcursul anului de practică Virginia Grivase a avut „purtare morală exemplară” și „progres foarte bun” cu școlarii, activitatea acestuia fiind evaluată laudativ³⁰.

La începutul lunii iunie 1900, după susținerea examenelor finale la Blaj, obține „Diploma de învățătoare pentru școlile populare elementare”, cu limba de predare româna³¹. Date fiind bunele referințe din anul de practică școlară, „Senatul școlastic confesional gr. catolic” din parohia Tiha Bârgăului decide, în septembrie 1900, alegerea Virginiei Grivase în calitate de „învățătoare ordinară”. Avea un salariu anual în cuantum de 600 de florini, „solvibil în rate lunare anticipative”, „cuartir liber [cazare gratuită, n.n.] în edificiul școlii” și „competință legală de grădină”³². Va încasa salariul cu începere din data de 1 octombrie 1900, când va ocupa efectiv și postul de învățătoare³³. A predat la școala din Tiha-Bârgăului până în anul 1907, când se mută la școala din Nepos.

Cel mai cunoscut aspect din biografia Virginiei referitor la perioada în care a predat la Nepos nu are legătură cu cariera sa profesională, ci cu viața personală, respectiv cu relația de prietenie dintre ea și Liviu Rebreanu. După șase ani de studii militare, în octombrie 1907, tânărul ofițer Rebreanu a fost suspendat din armată. Revine în țară și în anii următori (până în toamna anului 1909) va lucra ca umil funcționar pe lângă notarii mai multor comune someșene: Măgura Ilvei, Nimigea Ungurească și Nepos. Este perioada în care viitorul romancier începe să trimită nuvele către diverse reviste: „Luceafărul” și „Țara noastră” din Sibiu, „Convorbiri literare” din București ș.a.³⁴.

²⁸ În document regăsim denumirea veche a localității, Borgo-Tiha.

²⁹ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, fascicula 8 (3), fila 7.

³⁰ *Ibidem*, fila 5.

³¹ *Ibidem*, filele 1-2.

³² Dreptul de a folosi o bucată de teren fără costuri.

³³ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, fascicula 8 (3), fila 11.

³⁴ *Liviu Rebreanu. Opere 22, Corespondență. Răzlețe, 1908-1944*, ediție critică de Nicolae Gheran, București, Academia Română Fundația Națională pentru Știință și Artă Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, 2003, p. 5.

Virginia Grivase l-a cunoscut bine pe Liviu Rebreanu în perioada în care acesta a fost angajat ajutor de notar în Nepos, respectiv din primăvara, până în toamna anului 1909. Virginia și Liviu au fost legați de pasiunea comună pentru scris, ea fiind o poetă în plină afirmare, iar el un scriitor la început de drum³⁵. Nu știm cum a evoluat relația celor doi la Nepos, dacă a fost doar prietenie sau mai mult, ceea ce este cert este faptul că după ce tânărul Rebreanu a plecat în România, în sonetele Virginiei regăsim mereu tema regretului după persoana iubită plecată departe. A fost Liviu Rebreanu cel pe care îl plânge ? A fost altcineva ? Rămâne o întrebare la care sperăm să aflăm răspuns prin cercetări viitoare.

Virginia Grivase părăsește școala din Nepos și renunță la meseria de învățătoare la începutul anului 1919, ca urmare a căsătoriei cu Ștefan Boeriu. Din conținutul „Atestatului de serviciu”, eliberat de Senatul școlii greco-catolice din Nepos, în data de 20 februarie 1919, la solicitarea Virginiei, aflăm cu certitudine că aceasta a fost învățătoare „ordinară” în această localitate începând cu data de 29 septembrie 1907. A avut „purtare morală exemplară” și, din punct de vedere educațional, a avut un rezultat „foarte mulțumitor”, ceea ce a adus nu doar stima și recunoștința părinților școlărilor și a locuitorilor din Nepos, ci și a superiorilor săi³⁶. Acest document clarifică informațiile eronate din biografiile anterioare referitoare la momentul mutării ei la școala din Nepos.

Comparativ cu datele lacunare referitoare la activitatea sa didactică în intervalul 1899-1919, cele privind implicarea sa în cadrul Reuniunii „Mariana” a învățătorilor greco-catolici din comunele foste grănicerești sunt mai numeroase³⁷. Știm că a devenit „membru ordinar” al Reuniunii în luna noiembrie a anului 1899³⁸.

În „Memorialul” editat în anul 1901 cu prilejul jubileului de 25 de ani al Reuniunii, la care învățătorii au fost invitați să trimită „sentințe pedagogice” sau axiome cu conținut pedagogic, regăsim și contribuția Virginiei Grivase. Din mesajul învățătoarei transpare îndemnul de a practica această meserie cu pasiune, deoarece numai prin iubire față de carieră și de elevi, învățătorii/învățătoarele puteau ajunge la rezultatele dorite: „Precum în genere în viața omenească iubirea are un rol indispensabil, fiind cel mai scump mângăritar al bunei înțelegeri în familie, societate, viața și puterea unei națiuni și totodată cea mai însemnată podoabă a virtuții, ea este unul dintre cei mai importanți factori, pentru că învățătorul (învățătoarea), care nu are iubire față de cariera și elevii săi și nu se știe entuziasma de chemarea sa, nu va fi în stare nicicând a obține rezultatele dorite”³⁹.

Pe parcursul anilor de activitate pedagogică a avut o prezență activă în cadrul Reuniunii. De exemplu, cu prilejul Adunării Generale desfășurate la Rebrîșoara în data de 17

³⁵ Ioan Seni, *op. cit.*, p. 166.

³⁶ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, fascicula 8 (3), fila 8.

³⁷ Despre activitatea Reuniunii „Mariana” a se vedea, de exemplu, Iulia-Maria Pop, *Reuniunea „Mariana” a învățătorilor greco-catolici din Năsăud. Statute și forme de organizare*, „Revista Bistriței”, nr. XXIII/2009, pp. 211–218; Ana-Maria Nenițoiu, *Rolul reuniunii „Mariana” în Comitatul Bistrița-Năsăud. Idei și inițiative*, „Arhiva Someșană”, seria III, nr. 9, 2010, p. 103-110.

³⁸ *Memorialul reuniunii învățătoarești gr-cat. „Mariana” în Năsăud, edat din incidentul Serbării jubileului de 25 de ani a activității sale*, I, 1876–1901, Năsăud, Edit. Reuniunii Mariana, Bistrița, Tipografia Carol Csallner, 1901, p. 125.

³⁹ *Ibidem*, p. 109.

noiembrie 1912, îi regăsim numele în program cu prezentarea volumului *Cercetări privitoare la situația învățământului nostru primar și la educația populară* semnat de Onisifor Ghibu⁴⁰.

A activat în cadrul Reuniunii până în anul 1918 fiind singura femeie învățătoare care a participat, în 27 noiembrie 1918, la Adunarea Generală extraordinară ținută la Năsăud cu scopul de a alege doi delegați ai învățătorilor năsăudeni care să participe la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia⁴¹. De altfel, la finalul Primului Război Mondial, în satele din Vicariatul Rodnei, alături de Virginia Grivase mai profesa ca învățătoare doar o singură femeie, Elisabeta Pioraş la Rodna⁴².

Din sursele consultate nu a rezultat că în perioada în care a activat ca învățătoare, Virginia Grivase ar fi fost înscrisă în alte reuniuni sau asociații. O posibilă explicație în acest sens poate fi absența acestora în ținutul năsăudean. În cazul Bistriței și al Năsăudului, reunite din punct de vedere teritorial-administrativ în cadrul așa-numitului Comitat Bistrița-Năsăud (1876-1918), interesul pentru înființarea unor asociații sau reuniuni de femei, de exemplu, a apărut mai târziu decât în alte părți ale provinciei transilvănene⁴³. „Reuniunea femeilor române din Bistrița” s-a înființat în primul deceniu al secolului XX cu scopul de a integra femeile intelectualilor români în viața publică, prin organizarea unor acțiuni cu caracter filantropic sau cultural. Înființarea reuniunii a reprezentat în epocă, după spusele profesorului Vasile Dobrescu, „un semnal semnificativ pentru dorința de emancipare a femeilor, receptat pozitiv de o parte a societății românești bistrițene”⁴⁴. În cazul ținutului năsăudean interesul pentru înființarea și funcționarea unor reuniuni sau asociații de femei apare abia după anul 1918, „Reuniunea Femeilor Române de pe Valea Someșului Mare” (cu sediul la Năsăud) fiind înființată în anul 1919⁴⁵.

Abia în anul 1921, în scrisoarea pe care o adresează directoarei revistei „Lumina Femeii” din Cluj, Virginia Grivase face referire la achitarea taxei de membră în „Liga pentru emanciparea progresivă a femeii”, rugând-o însă pe Sanda I. Mateiu să păstreze secretul anonimatului în legătură cu acest aspect⁴⁶.

Viața de familie și sfârșitul trist

După cum menționam mai sus, în anul 1919 Virginia Grivase renunță la postul de învățătoare și se căsătorește cu Ștefan Boeriu, stabilindu-se la Cluj. Aici urmează un curs de

⁴⁰ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (5), fila 1.

⁴¹ *Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare*, coord.: Adrian Onofreiu, Ioan Pinte, Cornelia Vlașin, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2018, p. 314-315.

⁴² Iosif Uilăcan, *Despre biserică și școală în anul Marii Uniri*, „Revista Bistriței”, nr. XXXII/2018, p. 200.

⁴³ Despre constituirea și evoluția reuniunilor de femei din Transilvania a se vedea, de exemplu, Simona Știger, *Mișcarea feministă din Transilvania. Constituirea și evoluția reuniunilor de femei*, „Crisia”, XIX, 1989, p. 439-454.

⁴⁴ Vasile Dobrescu, *Eseu asupra implicării elitelor năsăudene și bistrițene în modernizarea societății românești din perspectiva asociaționismului*, în vol. *Cultură și educație. In memoriam Lazăr Ureche*, coord.: Aurelia Dan, Adrian Onofreiu, Angelo Manea, Dănuț Archiudean, Cluj-Napoca, 2014, Edit. Argonaut, p. 115.

⁴⁵ Vezi, pe larg, la Traian Rus, *Reuniunea femeilor române de pe Valea Someșului Mare*, „Studii și cercetări etnoculturale”, XI, Bistrița, 2006, p. 341-346; Ligia Dănilă, *Feministele de pe plaiurile Năsăudului în mișcarea feministă națională*, „Cetatea Rodnei”, an VII, nr. 14, 2010, p. 51-54.

⁴⁶ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (4), fila 18.

limba română pe lângă Universitatea clujeană. Nu a mai profesat niciodată, iar motivul îl aflăm din cuprinsul unei scrisori redactate în anul 1932, o „laringo-faringită grea” care îi pune serios viața în pericol și care a determinat-o ca în anul 1920 să se pensioneze provizoriu⁴⁷. Despre soțul ei știm foarte puțin. Se pare că a fost diplomat, motiv pentru care cei doi au călătorit mult în Europa.

Foto nr. 3.

Ștefan Boeriu și Virginia Grivase (după 1919)

Sursa: SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 6, foto nr. 1.

Fiind o fire sensibilă care i-a adus „amare decepții” în căsnicie, în anul 1929, Virginia divorțează⁴⁸. Se mută pentru o vreme la Gherla, la sora ei Maria Sabina Grivase (căs. Micșa), învățătoare și ea, inițial la Lușca (Năsăud) și apoi la Gherla. Cele două surori vor locui împreună până în anul 1932, când Maria (divorțată și ea din anul 1928) își schimbă domiciliul la Constanța. Relocarea a fost determinată de boala de plămâni (tuberculoză) a fiicei sale, Maria Elena Micșa (Pica)⁴⁹.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Lucian Vaida, *File din jurnalul unei adolescente – Maria Elena Micșa (1940-1941)*, „Arhiva Someșană”, seria III, XVIII, 2019, p. 231-232.

Foto nr. 4. Virginia (stânga) și Maria Grivase
Sursa: Arhiva de fotografii a Muzeului Grăniceresc Năsăudean.

După plecarea surorii la Constanța în anul 1932, Virginia se reîntoarce la Năsăud. La 12 ani după retragerea din cariera didactică, a încercat să revină în învățământ, adresând în acest sens o cerere către autoritățile din București. Solicitarea este respinsă pe motiv că, în conformitate cu art. 136 din *Legea învățământului primar*, membrii corpului didactic care s-au retras din învățământ pot reveni la catedră în maxim doi ani⁵⁰. Virginia rămâne în continuare pensionară de stat, cu o pensie mizeră, trăind la Năsăud într-un anonim total.

Reconstituirea vieții Virginiei Grivase în această perioadă nu a mai fost posibilă din lipsă de surse documentare. Singurele referiri pe care le-am identificat până în acest moment sunt cele cuprinse în jurnalul nepoatei Pica din Constanța, (redactat în anii 1940-1941), cele două având o relație foarte apropiată. Virginia este numită mereu în paginile jurnalului „scumpă mătușă” sau „scumpa mea tanti Virginia”⁵¹. Pica deplângea distanța care le separa,

⁵⁰ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (4), fila 19.

⁵¹ Lucian Vaida, *op. cit.*, p. 231-287.

așteptând cu mare nerăbdare vacanțele pentru a merge la Năsăud. De exemplu joi, în 8 august 1940, notează: „Acum că a luat bani, ne-am decis eu cu mama să plecăm sâmbătă la Năsăud. Am să revăd iarăși pe tanti Virginia, casa copilăriei mele dragi și a duioaselor amintiri, am să revăd grădina cu leagănul, am să revăd Năsăudul, orașelul meu scump, ascuns în falnicii munți ai Rodnei”⁵². O invocă din nou pe Virginia în 8 decembrie 1940: „Și e așa de frumos când e o zi cu soare. Totul se înveselește și natura și sufletele muritorilor de pe acest glob de «tină», cum scria într-un sonet tușa Virginia, când avea o vârstă fragedă și visătoare, de poetă. Aș fi vrut să moștenesc și eu de la dânsa, darul de-a face poezii”⁵³. Nepoata aștepta poșta cu nerăbdare, în speranța că urma să îi aducă scrisorile mătușii: „Mă duc să deschid, e poșta. Ne-a adus o scrisoare de la scumpa mea tanti Virginia. De bucurie, sar în sus cu ea în mână” (în 9 decembrie 1940)⁵⁴. În 26 decembrie 1940 consemna: „Mama se întoarce în sfârșit cu o carte poștală în mână, pe care o flutură foarte mândră și fericită. Mă reped la ea ca un leu și o citesc repede. E de la tanti Virginia”⁵⁵. Sâmbătă în 24 mai 1941 citim în jurnalul nepoatei o descriere caldă a mătușii Virginia aflată departe de Constanța: „Am primit astăzi o carte poștală de la tanti Virginia. Ca întotdeauna, cuvintele ei frumoase și înțelepte mi-au liniștit sufletul. De abia aștept ca să o văd și s-o aud vorbind, blând, convingător și cu sfaturi înălțătoare. Mătușa mea dragă, care mi-ai luminat copilăria, mă rog lui D-zeu în fiecare seară ca să te revăd cât mai curând”⁵⁶.

Din păcate cele două nu se vor mai revedea niciodată, Pica încetând din viață în martie 1942. După moartea acesteia, mama ei se reîntoarce la Năsăud pentru a locui alături de Virginia. Virginia Grivase se stinge din viață în anul 1950, iar sora sa în anul 1959.

Opera poetică și scrierile cu tematică pedagogică ale Virginiei Grivase

Virginia Grivase și-a publicat creațiile poetice și materialele pedagogice în conținutul mai multor reviste din Transilvania („Pedagogia Română” din Gherla; „Revista Politică și Literară” din Blaj; „Lumina Femeii” din Cluj), Banat („Drapelul” din Lugoj) și București („Revista noastră”). După cum menționam la începutul studiului, alături de acestea, în fondul său personal de la arhiva din Bistrița se mai păstrează încă manuscrise sau părți de manuscrise nepublicate. O parte dintre aceste scrieri nu sunt foarte coerente, ceea ce poate reprezenta o dovadă a faptului că în ultima parte a vieții starea psihică a Virginiei a fost una precară.

Identificarea lucrărilor Virginiei Grivase – atâtea câte am depistat până în acest moment – se poate face până în ultima parte a anului 1921. Ceea ce publică după această dată o face sub titlul anonimului. Acest aspect ne este cunoscut din textul unei scrisori adresată în data de 24 octombrie 1921, Sandei I. Mateiu, directoarea revistei „Lumina Femeii” din Cluj. Motivul pare să aibă legătură cu recenzia nefavorabilă pe care Ion Agârbiceanu i-a făcut-o articolului *Exemplul, ca mijloc de educație*, publicat în revista clujeană în vara aceleiași an. Virginia se destăinuie ca fiind un suflet prea sensibil „pentru lovituri și jigniri”,

⁵² *Ibidem*, p. 239.

⁵³ *Ibidem*, p. 249.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 250.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 259.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 271.

motiv pentru care alege, și în continuare, să rămână credincioasă principiilor ei din trecut, lucrând însă sub egida anonimatului, fiindu-i „mai prielnică munca săvârșită în tăcere”⁵⁷.

Foto nr. 5.

Virginia Grivase (1920)

Sursa: SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 7, foto 1

Opera poetică

Debutul literar a avut loc în anul 1906, în „Revista noastră” din București, unde publică poezia *Ași vrea*. Versurile denotă că autoarea a fost o fire sensibilă, meditativă, un suflet zbuciumat aflat mereu în căutarea sensului vieții: „[...] Ași vrea cu doruri întetite / Pornite’n patima robirii / Să fur vieții înțelesul / Vestmint senin să-mi fac gândirii / Cu un avânt ce geme’n suflet / Încătușându-mi firea ’ntreagă / Să-mi smulg a gândurilor zbucium / Din rătăcirea lor pribeagă !”⁵⁸. Este o temă constantă, care se regăsește în toate creațiile sale poetice, alături de regretul pentru o iubire pierdută, așa cum transpare din versurile unei alte creații poetice (*Nu-i zborul fanteziei ...*), publicată tot în „Revista noastră”, la finalul anului 1906: „[...] Și-n ochii mei de-acuma, nici când n-o să-mi apară / Icoana-ți mai frumoasă, cum dorul mi te-arată / Vederii mele astăzi – deci lasă să-mi răsară / În creier licărirea iubirii de-odată ! ...”⁵⁹.

⁵⁷ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (4), filele 23-24.

⁵⁸ Virginia Grivase, *Ași vrea*, „Revista noastră”, București, an II, nr. 3, 15 aprilie 1906, p. 44.

⁵⁹ Eadem, *Nu-i zborul fanteziei ...*, în Idem, București, nr. 14, an II, 1 decembrie 1906, p. 193.

Între anii 1911-1913 a fost o colaboratoare constantă a publicației „Revista Politică și Literară” din Blaj. Aici a publicat majoritar sonete, acele poezii lirice cu forme fixe alcătuite din 14 versuri, ultimul vers conținând de obicei o concluzie, o evidențiere a sentimentului dominant. Versurile încărcate de tristețe revin la tema despărțirii dramatice și a suferinței după cineva drag⁶⁰. Oare plânge o tainică iubire avută față de Liviu Rebreanu ? Iată care este mesajul câtorva versuri din textul unui sonet publicat în anul 1912: „[...] Ne-am despărțit ca doi străini, pe care / Nu-i leagă decât doară amintirea / Că s-au zărit vr’ odată ’n nălucirea / Unei clipite albe și fugare [...] / [...] Și cum te urci clipită de clipită, / Te crezi un zeu, atât te simți de mare, / Și-atunci cu’n gest patetic de sfidare / Disprețuiești a vremilor ispită [...]”⁶¹.

Virginia a scris cu talent și curaj despre dezamăgirea în dragoste, despre tristețe și însingurare: „[...] Vii toamnă, vii cu frig / Și sufletul mi-e rece, / De par’ c’ a înghețat / Ori ce suflare ’ntrânsul / Și nimenea nu-mi trece / La porțile gândirei, / La ușa ’nchipuirii. Doar lacrima și plânsul [...]”⁶².

Scrierile pedagogice

Ideile exprimate în scrierile sale pedagogice s-au bazat pe experiența profesională și pe lectura celor mai recente lucrări și articole de specialitate din presa vremii. De exemplu, a realizat recenzia – rămasă în manuscris –, a cărții unui mare pedagog elvețian, tradusă în limba română după Primul Război Mondial⁶³.

Am depistat două teme majore în scrierile pedagogice ale Virginiei Grivase, pe de-o parte necesitatea educării femeilor, în special a celor din mediul rural, iar pe de alta mijloacele și modalitățile cele mai adecvate de educare și crește a copiilor. Cele două teme se întrepătrund mereu, deoarece Virginia Grivase considera că progresul educației femeilor va contribui direct și la progresul educației copiilor.

În aprilie 1907, în conținutul unui articol publicat în revista „Pedagogia Română”, tânăra învățătoare își expunea crezul în legătură cu importanța educării femeilor, ca un factor care contribuie la „progresul omenirii”. Și-a argumentat punctul de vedere pe baza opiniilor filosofilor și ale istoricilor care admiteau că una dintre măsurile cele mai potrivite pentru a aprecia starea de progres a unui popor era „înălțarea sau scoborârea femeilor”. Virginia considera că educarea femeii era necesară deoarece „dezvoltarea socială și îngreunarea condițiilor de trai” au făcut ca acesta să nu fie doar un „agent de economie”, ci de multe ori și un „agent de producție”⁶⁴. Apreciază că educația femeilor trebuie să evolueze în ritmul schimbărilor din jur, fiind „o necesitate” pe care o reclamă „spiritul timpului”. Era ferm convinsă că femeia putea avea un rol însemnat în conducerea societății, factorul cel mai

⁶⁰ Eadem, *Sonet*, în Idem, Blaj, an IV, nr. 3, noiembrie 1911, p. 85; Eadem, *Sonete*, în Idem, Blaj, an IV, nr. 5, 1 martie 1912; Eadem, *Sonet*, în Idem, Blaj, an IV, 1912, nr. 7-8; Eadem, *Sonet*, în Idem, an IV, 1912, nr. 9-10, p. 227; Eadem, *Vii toamnă*, în Idem, Blaj, an V, nr. 1, 1913, p. 30.

⁶¹ Eadem, *Sonete*, în Idem, Blaj, an IV, nr. 5, 1 martie 1912.

⁶² Eadem, *Vii toamnă*, în Idem, Blaj, an V, nr. 1, 1913, p. 30.

⁶³ Recenzia lucrării *Trei pionieri ai educației celei noi*, de Adolpe Ferrière, traducere prof. Nicolae Crețu, vezi SJANBN, Fond Virginia Grivase, pachet II, fascicula 8 (4), filele 1-4.

⁶⁴ Virginia Grivase, *Din dătorințele noastre*, „Pedagogia română”, an I, nr. 2, 1907, p. 6.

important al feminismului fiind educația. Femeia deținea un „rol indispensabil” în educație, fiind nevoie de blândețea, răbdarea și simțul ei delicat⁶⁵.

Un material interesant conceput de Virginia Grivase provine din anii Primului Război Mondial (nu știm data exactă) și s-a numit *Creșterea copiilor. Vorbe și îndemnuri țărancilor noastre*. Manuscrisul a fost publicat parțial în anul 2017⁶⁶.

În prima parte, autoarea descrie provocările și greutățile la care au trebuit să facă față femeile din mediul rural în anii Primului Război Mondial. Deoarece din cauza împrejurărilor vitrege educația copiilor a avut de suferit, Virginia Grivase atrage atenția mamei cu privire la importanța crucială a educării copiilor în familie, cu atât mai mult cu cât multe școli, lipsite de dascăli plecați pe front, nu și-au îndeplinit adecvat menirea. Virginia oferă argumente pertinente în sprijinul școlii și al necesității ca atât fetele, cât și băieții să știe să scrie și să citească, aducând drept exemple scrisorile de mulțumire primite de la cei plecați pe front, foștii săi elevi. În partea a doua a materialului său, aceasta face referire la modalitatea de creștere și de îngrijire a copiilor, clasificând-o în două categorii: trupească și sufletească. Dacă grija trupească se referă la asigurarea hranei, a îmbrăcăminte, a igienei, cea sufletească se referă la protejarea sufletului de rele și la asigurarea unui exemplu bun prin comportamentul părinților⁶⁷. Virginia Grivase considera că cea mai bună educație o oferă exemplul bun al părinților și nu pedepsele fizice pentru care își exprimă dezacordul ferm: „În creșterea copiilor părinții întotdeauna **trebuie să premeargă cu pilde bune** [subliniere în text, n.n.]. Să nu săvârșească niciodată fapte necuviincioase, ca și copilul să-l imite. Faptele părintelui să fie de atare natură încât să nu aibă pricină **de-a roși nicicând înaintea copilului** [subliniere în text, n.n.]”⁶⁸.

În același dosar din fondul său personal, se află ceea ce pare manuscrisul unei prelegeri, intitulată *Însămnătatea (învățăturii) științei de carte*⁶⁹. În cuprinsul acesteia, autoarea susține cu tărie necesitatea școlarizării copiilor, deoarece consideră că la români, spre deosebire de alte popoare unde școala era „lucru neapărat de lipsă, pentru noi e lucru de clacă și urgisit”. Textul manuscrisului este conceput ca o comparație între „popoarele culte, știutoare și iubitoare de carte”⁷⁰ și poporul român, în ceea ce privește modul în care este valorizată educația și modul în care se desfășoară rutina de zi cu zi. Concluziile sunt clar în defavoarea poporului român: „Vorbesc de poporul nostru de pe toate satele care neavând învățătură e sărac, având avere; e fără credință având biserici frumoase; e neluminat având preoți luminați; nu știe citi având școli destule și pe care din nepricepere se poate ca mâine să nu le mai aibă”⁷¹. Soluția salvatoare propusă era școlarizarea copiilor și buna educație în familie deoarece „o mamă bună, un părinte bun care știe de povețe și îngrijește de creșterea unui copil plătește mai mult decât 10 dascăli”⁷².

⁶⁵ Eadem, în Idem, p. 7.

⁶⁶ *Războiul din spatele tranșelor ...*, p. 294-295. Materialul integral se păstrează la SJANBN, Fond Virginia Grivase, dosar 7/2, filele 2-6. Întreg manuscrisul are 12 file, dar din păcate ultima parte s-a pierdut.

⁶⁷ SJANBN, Fond Virginia Grivase, dosar 7 (2), filele 9-10.

⁶⁸ *Ibidem*, fila 11.

⁶⁹ *Ibidem*, filele 13-25.

⁷⁰ *Ibidem*, fila 15.

⁷¹ *Ibidem*, fila 16.

⁷² *Ibidem*, fila 17.

În 1921 se afla la Braşov şi de aici trimite în 24 octombrie o scrisoare către Sanda I. Mateiu, directoarea revistei „Lumina Femeii” din Cluj în care face referiri la necesitatea ridicării prin educaţie a gradului de cultură a femeilor de la ţară, „[...] care în unele ţinuturi sunt abia cu câteva grade mai presus de dobitoace”. Scrie din propria experienţă ca învăţătoare în mediul rural, menţionând faptul că a ţinut cursuri şi conferinţe ţărăncilor, locuinţa sa fiind „[...] mai cercetată decât primăria satului”, femeile solicitându-i sfaturi pe problematici diverse. Concluzia Virginiei era că doar prin educaţie femeile de la ţară puteau sădi în sufletele copiilor de la cea mai fragedă vârstă „iubirea de neam şi iubirea de-aproapele”⁷³.

Articolul *Exemplul ca mijloc de educaţie*, publicat în revista „Lumina Femeii” din Cluj, în anul 1921, este construit în jurul ideii conform căreia copiii au un simţ foarte dezvoltat pentru a imita, atât lucrurile bune şi comportamentele adecvate din jur, cât şi pe cele rele şi neadecvate⁷⁴. Din acest motiv exemplul bun şi educaţia adecvată, realizată atât de cadrul didactic, care trebuie să fie şi un bun psiholog, cât mai ales de mamă, contribuie indubitabil la conturarea unui caracter la a cărui temelie trebuie să fie respectul de sine şi respectul faţă de alţii. Concluziile articolului Virginiei sunt că la temelia educaţiei trebuie să stea religia şi morala, iar mama care îşi creştea copilul după preceptele creştine: „Iubeşte pe de-aproapele ca pe tine însuţi” şi „ce ţie nu-ţi place, altuia nu face” îşi va îndeplini cu succes misiunea⁷⁵.

Concluzii

În Transilvania începutului de secol XX femeile care profesau în spaţiul public reprezentau în continuare o raritate, în mentalul colectiv al epocii fiind bine jalonate limitele de care trebuiau să ţină cont femeile în alegerea unei profesii. Învăţământul a reprezentat o oportunitate, multe fete provenind din familii de intelectuali alegând cariera didactică pentru a deveni învăţătoare în şcolile de fete sau în cele confesionale⁷⁶. Este şi cazul Virginiei Grivase, fiică de învăţător, care, după absolvirea cursurilor Preparandiei de la Blaj, ajunge să profeseze, vreme de 20 de ani, în două şcoli săteşti din Comitatul Bistriţa-Năsăud, la Tiha Bârgăului şi Nepos. Reconstituirea biografiei învăţătoarei Virginia Grivase, pe baza surselor documentare identificate până în acest moment, demonstrează că aceasta nu a fost doar o simplă învăţătoare la sat. Pe lângă celebritatea adusă de personificarea în paginile romanului „Ion” sub numele de Virginia Gherman, învăţătoarea năsăudeancă a fost o femeie cultă. Aceasta nu s-a sfiit să îşi facă publice atât trăirile cele mai intime, transpuse în versuri, cât şi concepţiile despre educaţia femeilor şi a copiilor aşternute în paginile unor articole publicate în revistele vremii.

Evoluţia profesională, preocupările literare şi mentalitatea ei sunt argumente suficiente pentru a afirma că Virginia Grivase, „poeta uitată” după cum a denumit-o Teodor Tanco, poate fi considerată prototipul femeii năsăudene emancipate prin educaţie la începutul secolului XX.

⁷³ SJANBN, Fond *Virginia Grivase*, pachet II, dosar 8 (4), fila 18.

⁷⁴ Virginia Boeriu-Grivase, *Exemplul ca mijloc de educaţie*, „Lumina Femeii”, an II, 1 iunie-iulie 1921, nr. 6-7, p. 254-258

⁷⁵ Eadem, în *Idem*, p. 258.

⁷⁶ Câteva exemple de învăţătoare sunt amintite în studiul semnat de Iulia Adina Pop, *Profesionalizarea muncii feminine în Transilvania până la Primul Război Mondial*, „Caiete de antropologie istorică”, an XV, nr. 1-2 (28-29), ianuarie-decembrie 2016, p. 63.